C/2024/6821

29.11.2024

NÕUKOGU SOOVITUS,

21. oktoober 2024,

mis käsitleb Läti majandus-, eelarve-, tööhõive- ja struktuuripoliitikat

(C/2024/6821)

EUROOPA LIIDU NÕUKOGU,

võttes arvesse Euroopa Liidu toimimise lepingut, eriti selle artikli 121 lõiget 2 ja artikli 148 lõiget 4,

võttes arvesse Euroopa Parlamendi ja nõukogu 29. aprilli 2024. aasta määrust (EL) 2024/1263 majanduspoliitika tulemusliku koordineerimise ja mitmepoolse eelarvejärelevalve kohta ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1466/97, ([1]) eriti selle artikli 3 lõiget 3,

võttes arvesse Euroopa Komisjoni soovitust,

võttes arvesse Euroopa Parlamendi resolutsioone,

võttes arvesse Euroopa Ülemkogu järeldusi,

võttes arvesse tööhõivekomitee arvamust,

võttes arvesse majandus- ja rahanduskomitee arvamust,

võttes arvesse sotsiaalkaitsekomitee arvamust,

võttes arvesse majanduspoliitika komitee arvamust

ning arvestades järgmist:

(1) Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2021/241, ([2]) millega loodi taaste- ja vastupidavusrahastu (edaspidi „rahastu“), jõustus 19. veebruaril 2021. Rahastust antakse liikmesriikidele rahalist toetust reformide ja investeeringute elluviimiseks ning sellega kaasneb liidu rahastatav fiskaalne impulss. Kooskõlas majanduspoliitika koordineerimise Euroopa poolaasta prioriteetidega aitab rahastu saavutada majanduslikku ja sotsiaalset taastumist ning rakendada kestlikke reforme ja investeeringuid, eelkõige reforme ja investeeringuid, et edendada rohe- ja digipööret ning muuta liikmesriikide majandus vastupidavamaks. Samuti aitab see tugevdada riigi rahandust ning hoogustada majanduskasvu ja töökohtade loomist keskpikas ja pikas perspektiivis, parandada territoriaalset ühtekuuluvust liidus ja toetada Euroopa sotsiaalõiguste samba jätkuvat rakendamist.

(2) 27. veebruaril 2023. aastal vastu võetud Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2023/435 ([3]) (edaspidi „REPowerEU määrus“) eesmärk on järk-järgult kaotada liidu sõltuvus Venemaa fossiilkütuste impordist. See aitaks saavutada energiajulgeoleku ja mitmekesistada liidu energiavarustust ning suurendada samal ajal taastuvate energiaallikate kasutuselevõttu, energiasalvestusvõimsust ja energiatõhusust. Läti lisas oma riiklikusse taaste- ja vastupidavuskavasse uue REPowerEU peatüki, et rahastada olulisi reforme ja investeeringuid, mis aitavad saavutada REPowerEU eesmärke.

([1]) ELT L, 2024/1263, 30.4.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1263/oj.
([2]) Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. veebruari 2021. aasta määrus (EL) 2021/241, millega luuakse taaste- ja vastupidavusrahastu (ELT L 57, 18.2.2021, lk 17, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2021/241/oj).
([3]) Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. veebruari 2023. aasta määrus (EL) 2023/435, millega muudetakse määrust (EL) 2021/241 riiklike taaste- ja vastupidavuskavade REPowerEU peatükkide osas ning määrusi (EL) nr 1303/2013, (EL) 2021/1060 ja (EL) 2021/1755 ning direktiivi 2003/87/EÜ (ELT L 63, 28.2.2023, lk 1, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2023/435/oj).

(3) Komisjon avaldas 16. märtsil 2023 teatise „ELi pikaajaline konkurentsivõime: pilk 2030. aasta järgsesse aega“, et anda teavet poliitiliste otsuste tegemiseks ja luua raamtingimused majanduskasvu hoogustamiseks. Teatises käsitletakse konkurentsivõimet üheksa vastastikku tugevdava teguri kaudu. Nende tegurite hulka kuuluvad muu hulgas juurdepääs erakapitalile, teadusuuringud ja innovatsioon, haridus ja oskused ning toimiv ühtne turg, mis on esmatähtsad poliitikaprioriteedid reformide ja investeeringute elluviimiseks, et käsitleda praeguseid tootlikkusega seotud probleeme ning suurendada liidu ja selle liikmesriikide pikaajalist konkurentsivõimet. Komisjon avaldas 14. veebruaril 2024 teatise „Ühtse turu ja konkurentsivõime 2024. aasta aruanne“. Kõnealuses teatises on üksikasjalikult kirjeldatud Euroopa ühtse turu tugevaid külgi ja probleeme konkurentsivõime alal ning kajastatud aasta jooksul toimunud muutusi, tuginedes eespool nimetatud üheksale konkurentsivõimet edendavale tegurile.

(4) Komisjon võttis 21. novembril 2023 vastu 2024. aasta kestliku majanduskasvu analüüsi, mis tähistas Euroopa poolaasta (2024) algust. Euroopa Ülemkogu kinnitas 22. märtsil 2024 2024. aasta kohta iga-aastase kestliku majanduskasvu analüüsi prioriteedid, mille keskmes on konkurentsivõimelise kestlikkuse neli mõõdet. Komisjon võttis 21. novembril 2023 Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1176/2011 ([4]) alusel vastu ka 2024. aasta häiremehhanismi aruande, milles ei nimetatud Lätit ühe liikmesriigina, kus võib esineda tasakaalustamatus või kus võib esineda oht selle tekkimiseks ja kelle olukorda tuleb põhjalikult analüüsida. Samal kuupäeval võttis komisjon vastu ka arvamuse Läti 2024. aasta eelarvekava kohta. Samuti võttis komisjon vastu soovituse euroala majanduspoliitikat käsitleva nõukogu soovituse kohta ning ettepaneku 2024. aasta ühise tööhõivearuande kohta, milles analüüsitakse tööhõivesuuniste ja Euroopa sotsiaalõiguste samba põhimõtete rakendamist. Nõukogu võttis 12. aprillil 2024 vastu soovituse euroala majanduspoliitika kohta ([5]) (edaspidi „2024. aasta euroala käsitlev soovitus“) ja 11. märtsil 2024 ühise tööhõivearuande.

(5) 30. aprillil 2024 jõustus liidu uus majanduse juhtimise raamistik. Raamistik hõlmab uut määrust (EL) 2024/1263 majanduspoliitika tulemusliku koordineerimise ja mitmepoolse eelarvejärelevalve kohta, muudetud nõukogu määrust (EÜ) nr 1467/97 ([6]) ülemäärase eelarvepuudujäägi menetluse rakendamise kiirendamise ja selgitamise kohta ning muudetud nõukogu direktiivi 2011/85/EL ([7]) liikmesriikide eelarveraamistiku nõuete kohta. Uue majanduse juhtimise raamistiku eesmärk on edendada reformide ja investeeringute kaudu usaldusväärset ja jätkusuutlikku riigi rahandust, kestlikku ja kaasavat majanduskasvu ning vastupanuvõimet ning vältida valitsemissektori ülemäärast eelarvepuudujääki. Uue majanduse juhtimise raamistikuga edendatakse ka riikide isevastutust ja keskendutakse rohkem keskpikale perspektiivile koos nõuete tõhusama ja sidusama täitmise tagamisega. Iga liikmesriik peab esitama nõukogule ja komisjonile riikliku keskpika perioodi eelarve- ja struktuurikava. Riiklikud keskpika perioodi eelarve- ja struktuurikavad sisaldavad liikmesriigi eelarve-, reformi- ja investeerimiskohustusi ning hõlmavad riigisisese seadusandliku tsükli pikkusest sõltuvalt nelja- või viieaastast planeerimisperioodi. Riiklikes keskpika perioodi eelarve- ja struktuurikavades esitatud netokulude ([8]) kava peab olema kooskõlas määruse (EL) 2024/1263 nõuetega, sealhulgas nõudega hoida valitsemissektori võlg usutavas langustrendis või viia see usutavasse langustrendi kohandamisperioodi lõpuks või hoida see mõistlikul tasemel allpool 60 % sisemajanduse koguproduktist (SKP) ning viia valitsemissektori eelarve puudujääk keskpika perioodi jooksul alla aluslepingus sätestatud kontrollväärtust 3 % SKPst ja/või hoida see allpool kõnealust kontrollväärtust. Kohandamisperioodi võib pikendada kuni kolme aasta võrra, kui liikmesriik võtab kohustuse teha asjakohased reformid ja investeeringud vastavalt määruses (EL) 2024/1263 sätestatud kriteeriumidele. Selleks et toetada kõnealuste riiklike keskpika perioodi eelarve- ja struktuurikavade koostamist, avaldas komisjon 21. juunil 2024 suunised teabe kohta, mille liikmesriigid peavad esitama oma riiklikes keskpika perioodi eelarve- ja struktuurikavades ning iga-aastastes eduaruannetes. Kooskõlas määruse (EL) 2024/1263 artiklitega 5 ja 36 edastas komisjon liikmesriikidele kohaldataval juhul võrdlustrajektoorid ja tehnilise teabe. Liikmesriigid peavad esitama oma riikliku keskpika perioodi eelarve- ja struktuurikava 20. septembriks 2024, välja arvatud juhul, kui liikmesriik ja komisjon lepivad kokku tähtaja pikendamises mõistliku aja võrra. Kooskõlas oma riigisisese õigusraamistikuga võivad liikmesriigid arutada oma keskpika perioodi kavade

([4]) Euroopa Parlamendi ja nõukogu 16. novembri 2011. aasta määrus (EL) nr 1176/2011 makromajandusliku tasakaalustamatuse ennetamise ja korrigeerimise kohta (ELT L 306, 23.11.2011, lk 25, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2011/1176/oj).

([5]) Nõukogu 12. aprilli 2024. aasta soovitus euroala majanduspoliitika kohta (ELT C, C/2024/2807, 23.4.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/2807/oj).

([6]) Nõukogu 7. juuli 1997. aasta määrus (EÜ) nr 1467/97 ülemäärase eelarvepuudujäägi menetluse rakendamise kiirendamise ja selgitamise kohta (EÜT L 209, 2.8.1997, lk 6, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/1997/1467/oj).

([7]) Nõukogu 8. novembri 2011. aasta direktiiv 2011/85/EL liikmesriikide eelarveraamistiku nõuete kohta (ELT L 306, 23.11.2011, lk 41, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2011/85/oj).

([8]) Netokulu, nagu on määratletud määruse (EL) 2024/1263 artikli 2 punktis 2. Netokulu – valitsemissektori kulud, millest on maha arvatud i) intressikulud, ii) kaalutlusõigusel põhinevad tulumeetmed, iii) liidu programmidega seotud kulud, mis kaetakse täielikult liidu vahenditest saadava tuluga, iv) riikide kulud liidu rahastatavate programmide kaasrahastamiseks, v) töötuskindlustushüvitiste kulude tsüklilised elemendid ning vi) ühekordsed ja muud ajutised meetmed.

projekte oma parlamentidega, paluda sõltumatutel eelarveasutustel esitada arvamuse ning konsulteerida sotsiaalpartnerite ja muude riiklike sidusrühmadega.

(6) 2024. aastal jätkub Euroopa poolaasta areng kooskõlas rahastu rakendamisega. Taaste- ja vastupidavuskavade täielik rakendamine on jätkuvalt oluline Euroopa poolaasta poliitiliste prioriteetide elluviimiseks, kuna kavad aitavad tulemuslikult käsitleda kõiki probleeme või märkimisväärset osa probleemidest, mis on viimastel aastatel esitatud asjakohastes riigipõhistes soovitustes esile toodud. 2019., 2020., 2022. ja 2023. aasta riigipõhised soovitused on jätkuvalt sama asjakohased taaste- ja vastupidavuskavade puhul, mis on läbi vaadatud või mida on ajakohastatud või muudetud vastavalt määruse (EL) 2021/241 artiklitele 14, 18 ja 21.

(7) Läti esitas 30. aprillil 2021 vastavalt määruse (EL) 2021/241 artikli 18 lõikele 1 komisjonile oma riikliku taaste- ja vastupidavuskava. Komisjon hindas määruse (EL) 2021/241 artikli 19 kohaselt taaste- ja vastupidavuskava asjakohasust, tulemuslikkust, tõhusust ja sidusust kooskõlas kõnealuse määruse V lisas esitatud hindamissuunistega. Nõukogu võttis 13. juulil 2021 vastu Läti taaste- ja vastupidavuskavale antud hinnangu heakskiitmist käsitleva rakendusotsuse ([9]), mida muudeti 8. detsembril 2023 vastavalt määruse (EL) 2021/241 artikli 18 lõikele 2, et ajakohastada tagastamatu rahalise toetuse maksimaalset summat ja lisada REPowerEU peatükk ([10]). Osamaksete tegemine sõltub määruse (EL) 2021/241 artikli 24 lõike 5 kohaselt tehtud komisjoni otsusest selle kohta, et Läti on rahuldavalt täitnud nõukogu rakendusotsuses sätestatud asjakohased eesmärgid ja sihid. Rahuldav täitmine eeldab, et varem saavutatud eesmärke ja sihte ei ole tagasi pööratud.

(8) Läti esitas 14. mail 2024 oma 2024. aasta riikliku reformikava ja 30. aprillil 2024 oma 2024. aasta stabiilsusprogrammi kooskõlas nõukogu määruse (EÜ) nr 1466/97 ([11]) artikli 4 lõikega 1.

(9) Komisjon avaldas 19. juunil 2024 Läti kohta 2024. aasta riigiaruande. Selles hinnati Läti edusamme nõukogu poolt aastatel 2019–2023 vastu võetud asjaomaste riigipõhiste soovituste järgimisel ning tehti kokkuvõte sellest, kuidas Läti on taaste- ja vastupidavuskava rakendanud. Selle analüüsi põhjal tehti riigiaruandes kindlaks puudused seoses probleemidega, mida taaste- ja vastupidavuskavas ei käsitleta või käsitletakse ainult osaliselt, ning uute ja esilekerkivate probleemidega. Samuti hinnati Läti edusamme Euroopa sotsiaalõiguste samba rakendamisel ning liidu peamiste tööhõive, oskuste ja vaesuse vähendamise eesmärkide ning ÜRO kestliku arengu eesmärkide saavutamisel.

(10) Vastavalt Eurostati kinnitatud andmetele vähenes Läti valitsemissektori eelarve puudujääk 4,6 %-lt SKPst 2022. aastal 2,2 %-le SKPst 2023. aastal, samal ajal kui valitsemissektori võlg suurenes 41,8 %-lt SKPst 2022. aasta lõpus 43,6 %-le SKPst 2023. aasta lõpus.

(11) Nõukogu soovitas ([12]) 12. juulil 2022 Lätil võtta meetmeid, tagamaks 2023. aastal, et riiklikult rahastatavate esmaste jooksvate kulude kasv on kooskõlas üldiselt neutraalse eelarvepoliitikaga ([13]), võttes arvesse jätkuvat ajutist ja sihipärast toetust leibkondadele ja ettevõtetele, kes on energiahindade tõusu suhtes kõige haavatavamad, ja Ukrainast põgenevatele inimestele. Lätil soovitati olla valmis kohandama jooksvaid kulutusi vastavalt muutuvale olukorrale. Samuti soovitati Lätil suurendada avaliku sektori investeeringuid rohe- ja digipöördesse ning energiajulgeolekusse, võttes arvesse algatust „REPowerEU“, sealhulgas kasutades rahastut ning muid liidu vahendeid. Komisjoni hinnangul oli eelarvepoliitika 2023. aastal kiire inflatsiooni tingimustes ekspansiivne ([14]) (0,5 % SKPst). Riiklikult rahastatavate esmaste jooksvate kulude kasv (ilma kaalutlusõigusel põhinevate tulumeetmeteta) andis 2023. aastal eelarvepolii-

([9]) ST 10157/21 INIT, ST 10157 ADD 1.

([10]) Nõukogu 8. detsembri 2023. aasta rakendusotsus, millega muudetakse nõukogu 13. juuli 2021. aasta rakendusotsust Läti taaste- ja vastupidavuskavale antud hinnangu heakskiitmise kohta (ST 15569/23, ST 15569/23 ADD 1.

([11]) Nõukogu 7. juuli 1997. aasta määrus (EÜ) nr 1466/97 eelarveseisundi järelevalve ning majanduspoliitika järelevalve ja kooskõlastamise tõhustamise kohta (EÜT L 209, 2.8.1997, lk 1, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/1997/1466/oj).

([12]) Nõukogu 12. juuli 2022. aasta soovitus, milles käsitletakse Läti 2022. aasta riiklikku reformikava ja esitatakse nõukogu arvamus Läti 2022. aasta stabiilsusprogrammi kohta (ELT C 334, 1.9.2022, lk 112).

([13]) Komisjoni 2024. aasta kevadprognoosi kohaselt on Läti keskpika perioodi potentsiaalne SKP kasv, mida kasutatakse eelarvepoliitika mõõtmiseks, 2023. aastal nominaalväärtuses 7,6 %, tuginedes kümne aasta keskmisele potentsiaalsele reaalkasvu määrale ja 2023. aasta SKP deflaatorile.

([14]) Eelarvepoliitika on siinjuures määratletud kui valitsemissektori eelarvepositsiooni aastase muutuse näitaja. Selle eesmärk on hinnata nii riiklikult kui ka liidu eelarvest rahastatavast eelarvepoliitikast tulenevat majanduslikku impulssi. Eelarvepoliitikat mõõdetakse vahena i) keskpika perioodi potentsiaalse majanduskasvu ja ii) esmaste kulude muutuse vahel, millest on maha arvatud kaalutlusõigusel põhinevad tulumeetmed (välja arvatud COVID-19 kriisiga seotud ajutised erakorralised meetmed) ning mis hõlmab rahastu tagastamatu toetuse ja muude liidu vahenditega rahastatavaid kulusid.

tikasse ekspansiivse panuse 1,1 % SKPst. See hõlmab energiahindade tõusu suhtes kõige haavatavamatele leibkondadele ja ettevõtetele suunatud erakorraliste toetusmeetmete kulude vähendamist 0,4 % SKPst. Riiklikult rahastatavate esmaste jooksvate netokulude ekspansiivne panus 2023. aastal ei olnud seega tingitud suunatud erakorralisest toetusest leibkondadele ja ettevõtetele, kes on energiahindade tõusu suhtes kõige haavatavamad. Riiklikult rahastatavate esmaste jooksvate kulude ekspansiivne kasv (ilma kaalutlusõigusel põhinevate tulumeetmeteta) on tingitud avaliku sektori palkade ja sotsiaaltoetuste suurenemisest. Kokkuvõttes ei olnud riiklikult rahastatavate esmaste jooksvate kulude kavandatav kasv 2023. aastal kooskõlas nõukogu 12. juuli 2022. aasta soovitusega. Rahastu toetustest ja muudest liidu vahenditest rahastatud kulud moodustasid 2023. aastal 1,5 % SKPst. Riiklikult rahastatavad investeeringud moodustasid 2023. aastal 3,3 % SKPst, mis on 0,1 protsendipunkti võrra vähem kui 2022. aastal. Läti rahastas täiendavaid investeeringuid rahastust ning muudest liidu vahenditest. Ta rahastas investeeringuid rohe- ja digipöördesse ning energiajulgeolekusse, nagu ühistranspordi jaoks elektrisõidukite ostmine, kortermajade ja ärikinnisvara energiatõhususe parandamine, elektri ülekandesüsteemide ja jaotusvõrkude moderniseerimine, avaliku sektori digiplatvormide ja -süsteemide tsentraliseerimine, digioskuste arendamine ja äriprotsesside digitaliseerimine, lairibataristu arendamine ning digitaliseerimise edendamine haridussektoris. Neid avaliku sektori investeeringuid rahastatakse enamjaolt rahastust ja muudest liidu vahenditest.

(12) 2024. aasta stabiilsusprogrammi eelarveprognooside aluseks oleva makromajandusliku stsenaariumi kohaselt kasvab reaalne SKP 2024. aastal 1,4 % ja 2025. aastal 2,9 %, samal ajal kui tarbijahindade harmoneeritud indeksiga (THHI) mõõdetud inflatsioon on 2024. aastal 1,6 % ja 2025. aastal 2,5 %. 2024. aasta stabiilsusprogrammi praeguste poliitikastrateegiate ([15]) kohaselt peaks valitsemissektori eelarve puudujääk suurenema 2024. aastal 2,9 %-le SKPst ja vähenema 2025. aastal 2,7-le % SKPst, samas kui valitsemissektori võla suhe SKPsse peaks 2024. aasta lõpuks suurenema 45,2 %-le ja 2025. aasta lõpuks 46,3 %-le. Pärast 2025. aastat peaks valitsemissektori eelarve puudujääk järk-järgult vähenema 2,2 %-le SKPst 2026. aastal, 2,0 %-le SKPst 2027. aastal ja 1,7 %-le SKPst 2028. aastal. Seega jääb valitsemissektori eelarvepositsioon programmiperioodi jooksul kavakohaselt alla aluslepingus sätestatud kontrollväärtust ehk 3 % SKPst. Seevastu valitsemissektori võla suhe SKPsse pärast 2025. aastat prognoosi kohaselt väheneb, jõudes 2026. aastal 46,2 %ni, suurenedes seejärel 2027. aastal 48,8 %ni ja vähenedes 2028. aastal 48,2 %ni SKPst.

(13) Komisjoni 2024. aasta kevadprognoosi kohaselt kasvab reaalne SKP 2024. aastal 1,7 % ja 2025. aastal 2,6 % ning THHIga mõõdetud inflatsioon on 2024. aastal 1,6 % ja 2025. aastal 2,0 %.

(14) Komisjoni 2024. aasta kevadprognoosi kohaselt on valitsemissektori eelarve puudujääk 2024. aastal 2,8 % SKPst, samas kui valitsemissektori võla suhe SKPsse peaks 2024. aasta lõpuks suurenema 44,5 %-le. 2023. aasta lõpuks kaotati energiaga seotud meetmed järk-järgult täielikult, kuid 2024. aastal on avaliku sektori palgakulude suurenemisest haldus-, tervishoiu- ja haridussektoris ning pensionäridele tehtavatest lisamaksetest tulenevad lisakulud suuremad kui meetmete kaotamise mõju. Tehnilise taristu arendamine riigi piiril suurendab avaliku sektori investeerimiskulusid. Finantssektoris äriühingu tulumaksu ettemaksete kehtestamine ning mitme aktsiisikauba määra tõstmine ja riigiettevõtete makstavad dividendid peaks tulu mõõdukalt suurendama. Komisjoni prognooside kohaselt on eelarvepoliitika 2024. aastal ekspansiivne (0,9 % SKPst).

(15) Komisjoni 2024. aasta kevadprognoosi kohaselt rahastatakse 2024. aastal rahastu tagastamatust toetusest kulusid mahus 1,6 % SKPst (2023. aastal 0,4 % SKPst). Rahastu toetustest rahastatavad kulutused võimaldavad teha kvaliteetseid investeeringuid ja viia ellu tootlikkust suurendavaid reforme, ilma et see mõjutaks otseselt Läti valitsemissektori eelarvepositsiooni ja võlga.

(16) Nõukogu soovitas ([16]) 14. juulil 2023 Lätil järgida konservatiivset eelarvepoliitikat, eelkõige piirates riiklikult rahastatavate esmaste netokulude ([17]) nominaalset kasvu 2024. aastal kuni 3,0 %ni. Liikmesriikidel paluti 2023. aasta eelarve täitmisel ja 2024. aasta eelarvekava koostamisel võtta arvesse, et komisjon teeb 2023. aasta eelarve täitmise

([15]) 2024. aasta stabiilsusprogrammis on märgitud, et vastavalt praeguste poliitikastrateegiate prognoosidele on 2025. aastal eelarvepuudujääk 0,5 protsendipunkti võrra suurem kui 2024. aasta stabiilsusprogrammis kehtestatud eesmärk. 2024. aasta stabiilsusprogramm ei sisalda üksikasju poliitikameetmete kohta, mida tuleb võtta eelarvepuudujäägi eesmärgi täitmiseks.

([16]) Nõukogu 14. juuli 2023. aasta soovitus, milles käsitletakse Läti 2023. aasta riiklikku reformikava ja esitatakse nõukogu arvamus Läti 2023. aasta stabiilsusprogrammi kohta (ELT C 312, 1.9.2023, lk 125).

([17]) Esmased netokulud on määratletud kui riiklikult rahastatavad kulud, millest on maha arvatud i) kaalutlusõigusel põhinevad tulumeetmed, ii) intressikulud, iii) tsüklilise töötuse kulud ning iv) ühekordsed ja muud ajutised meetmed.

andmete põhjal nõukogule ettepaneku algatada ülemäärase eelarvepuudujäägi menetlused. Komisjoni 2024. aasta kevadprognoosi kohaselt peaksid Läti riiklikult rahastatavad esmased netokulud suurenema 2024. aastal 4,9 %, mis on üle soovitatud maksimaalse kasvumäära. See riiklikult rahastatavate esmaste netokulude soovitatud maksimaalset kasvumäära ületav kulu on 2024. aastal 0,7 % SKPst. 2023. aasta esmased netokulud olid nõukogu 14. juuli 2023. aasta soovituse esitamise ajal siiski oodatust väiksemad (0,9 % SKPst). Kuna 2024. aasta soovitus sõnastati kasvuna, tuleb vastavuse hindamisel arvesse võtta ka 2023. aasta baasefekti. Kui esmased netokulud oleksid 2023. aastal olnud samad, mida eeldati nõukogu 14. juuli 2023. aasta soovituse esitamise ajal, oleks sellest tulenev esmaste netokulude kasvumäär 2024. aastal olnud 0,2 % SKPst väiksem kui soovitatud kasvumäär. Üldise hinnangu kohaselt ei pruugi riiklikult rahastatavad esmased netokulud olla nõukogu soovitusega täielikult kooskõlas.

(17) Lisaks soovitas nõukogu Lätil võtta meetmeid, et kaotada kehtivad erakorralised energiatoetusmeetmed võimalikult kiiresti 2023. ja 2024. aastal ja kasutada selle tulemusena kokku hoitavaid vahendeid valitsemissektori eelarve puudujäägi vähendamiseks. Nõukogu soovitas, et kui energiahindade uue tõusu tõttu on vaja uusi või jätkuvaid toetusmeetmeid, tuleb Lätil tagada, et sellised toetusmeetmed on suunatud haavatavate leibkondade ja ettevõtete kaitsmisele, on eelarve seisukohast vastuvõetava maksumusega ning säilitavad stiimulid energiasäästuks. Komisjoni 2024. aasta kevadprognoosi kohaselt peaks erakorralistest energiatoetusmeetmetest tulenev eelarve netokulu ([18]) olema 2023. aastal 1,0 % SKPst ning nii 2024. kui ka 2025. aastal 0,0 % SKPst. Kui selle tulemusena kokku hoitavaid vahendeid kasutataks nõukogu soovituse kohaselt valitsemissektori eelarve puudujäägi vähendamiseks, tooks see kõnealuse prognoosi kohaselt 2024. aastal kaasa eelarvekohanduse 1,0 % SKPst, samas kui riiklikult rahastatavad esmased netokulud ([19]) annavad asjaomasel aastal eelarvepoliitikasse pärssiva panuse 0,5 % SKPst. Erakorralised energiatoetusmeetmed 2023. ja 2024. aastal kaotati. See on kooskõlas nõukogu soovitusega. Siiski ei kasutata sellega seotud sääste prognooside kohaselt täielikult ära valitsemissektori eelarve puudujäägi vähendamiseks. See ei pruugi olla nõukogu soovitusega kooskõlas.

(18) Lisaks soovitas nõukogu Lätil säilitada riiklikult rahastatavad avaliku sektori investeeringud ning tagada rahastust antavate toetuste ja muude liidu vahendite tulemuslik kasutuselevõtt, eelkõige rohe- ja digipöörde edendamiseks. Komisjoni 2024. aasta kevadprognoosi kohaselt peaksid riiklikult rahastatavad avaliku sektori investeeringud suurenema 3,3 %-lt SKPst 2023. aastal 3,4 %-le SKPst 2024. aastal. See on kooskõlas nõukogu soovitusega.

(19) Prognoosi koostamise ajal teada olevate poliitikameetmete põhjal ja eeldusel, et poliitikat ei muudeta, hinnatakse komisjoni 2024. aasta kevadprognoosis, et valitsemissektori eelarve puudujääk on 2025. aastal 2,9 % SKPst. Valitsemissektori võla suhe SKPsse peaks suurenema 2025. aasta lõpuks 46,3 %-le. Valitsemissektori võla ja SKP suhte kasv 2025. aastal tuleneb peamiselt võlakoormuse muutuse ja eelarvepositsiooni vahelisest positiivsest erinevusest ning valitsemissektori eelarve puudujäägist.

(20) Läti maksutulu suhe SKPsse on endiselt märkimisväärselt väiksem kui liidu keskmine; see piirab eelkõige tervishoiule ja sotsiaalkaitsele tehtavate avaliku sektori kulutuste rahastamist. Maksutulu suhe SKPsse vähenes 2022. aastal 30,3 %-le (liidus 40,2 % SKPst) ning see on kolme aasta madalaim tase. Sellistes maksustamisvaldkondades nagu kapital ja vara, mille majanduskasvu kahjustav mõju on väiksem, olid Läti tulemused endiselt alla liidu keskmise. Äriühingu tulumaksust saadav tulu on pärast 2018. aasta reformile järgnenud järsku langust järk-järgult taastunud, samal ajal kui katastrireformi, mille tulemusel kajastaksid kinnisvaramaksud praeguseid turuväärtusi, ei ole veel vastu võetud, ehkki töö katastriüksuse hindamise meetodi parandamiseks käib. Tööjõu maksustamisest saadav suhteliselt väike tulu, kuigi maksumäära on suhteliselt kõrged, viitab sellele, et tööjõumaksudest saadavat tulu on võimalik suurendada. Selleks on vaja teha pidevaid jõupingutusi maksukuulekuse parandamiseks ja majandustegevuse üleviimiseks varimajanduselt ametlikule majandusele. Samal ajal on vaesus ja sissetulekute ebavõrdsus Lätis endiselt suur. Liidu liikmesriikidest on Lätis vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate inimeste osakaal ning eakamate inimeste vaesusrisk üks suurimaid ning pensionid on võrreldes palkadega ühed madalaimad. Lisaks on sissetulekute ebavõrdsus endiselt märkimisväärselt üle liidu keskmise. Sotsiaaltoetuste erinevus omavalitsuste tasandil, olemasolevate sotsiaaleluruumide halb kvaliteet ja piiratud kättesaadavus ning märkimisväärsed sotsiaal-majanduslikud erinevused piirkondade vahel tekitavad jätkuvalt probleeme sotsiaalse kaasatuse ja tööturu jaoks. Avaliku sektori kulutused tervishoiule on Lätis endiselt ühed väikseimaid liidus ning seetõttu on rahuldamata

([18]) See arv esindab kõnealuste meetmete aastaseid eelarvekulusid, sealhulgas tulusid ja kulusid, millest on vajaduse korral maha arvatud energiatarnijate juhusliku kasumi maksustamisest saadud tulud.

([19]) Seda panust mõõdetakse valitsemissektori esmaste kulude (millest on välja jäetud i) kaalutlusõigusel põhinevate tulumeetmetega kaasnev täiendav eelarvemõju, ii) ühekordsed kulud, iii) tsüklilise töötuse kulud ja iv) rahastu tagastamatute toetuste ja muude liidu vahenditega rahastatavad kulud) muutusena keskpika perioodi (kümne aasta) keskmise potentsiaalse nominaalse SKP kasvumäära suhtes ja väljendatakse suhtena nominaalsesse SKPsse.

tervishoiuvajadused suured ja tervisenäitajad kehvad. Viimastel aastatel on avaliku sektori kulutused tervishoiule ja sotsiaaltoetustele ajutiselt suurenenud, võttes arvesse pandeemiast tingitud erakorralist toetust ja muid sihtotstarbelisi täiendavaid eelarveeraldisi. 2024. aasta eelarves nähakse siiski ette, et valitsemissektori kulutused tervishoiule langevad 2020. aasta tasemele (4,7 % SKPst) ja sotsiaalkaitsele tehtavad kulutused langevad alla 2020. aasta taseme (2024. aastal kavakohaselt 12,4 % SKPst võrreldes 13,3 % 2020. aastal). Keskpika perioodi kavades nähakse ette tervishoiule tehtavate avaliku sektori kulutuste edasine vähendamine nii, et need langeksid 2028. aastal 4,1 %-le SKPst, samas kui avaliku sektori kulutused sotsiaalkaitsele eeldatavasti suurenevad 2028. aastaks järk-järgult 13,8 %-le SKPst.

(21) Vastavalt määruse (EL) 2021/241 artikli 19 lõike 3 punktile b ja V lisa kriteeriumile 2.2 sisaldab taaste- ja vastupidavuskava ulatuslikke üksteist vastastikku tugevdavaid reforme ja investeeringuid, mis tuleb rakendada 2026. aastaks. Need reformid ja investeeringud peaksid aitama tulemuslikult käsitleda kõiki probleeme või märkimisväärset osa probleemidest, mis on kindlaks tehtud asjakohastes riigipõhistes soovitustes. Järele jäänud lühikese aja jooksul on oluline kiiresti jätkata taaste- ja vastupidavuskava, sealhulgas REPowerEU peatüki tulemuslikku rakendamist, et suurendada Läti pikaajalist konkurentsivõimet rohe- ja digipöörde kaudu, tagades samal ajal sotsiaalse õigluse. Taaste- ja vastupidavuskavast tulenevate kohustuste täitmiseks 2026. aasta augustiks on oluline, et Läti jätkaks reformide ja investeeringute elluviimist. Jätkuvalt on oluline süstemaatiliselt kaasata kohalikke ja piirkondlikke omavalitsusi, sotsiaalpartnereid, kodanikuühiskonda ja muid asjaomaseid sidusrühmi, et tagada laialdane isevastutus taaste- ja vastupidavuskava eduka rakendamise eest.

(22) Ühtekuuluvuspoliitika programmide vahehindamise osana vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2021/1060 ([20]) artiklile 18 peab Läti 2025. aasta märtsiks läbi vaatama kõik Euroopa Regionaalarengu Fondist (ERF), Euroopa Sotsiaalfond+-ist (ESF+), Ühtekuuluvusfondist ja Õiglase Ülemineku Fondist (JTF) toetatavad programmid, võttes muu hulgas arvesse 2024. aasta riigipõhistes soovitustes ning riiklikus energia- ja kliimakavas kindlaks tehtud probleeme. Läbivaatamise tulemuste alusel eraldatakse lõplikult iga programmiga ette nähtud liidu rahastus. Kuigi Läti on teinud edusamme ühtekuuluvuspoliitika programmide ja Euroopa sotsiaalõiguste samba rakendamisel, on endiselt probleeme ning pealinna Riia ja ülejäänud Läti, eelkõige idas asuva Latgale vahel püsivad märkimisväärsed piirkondlikud erinevused. Esmatähtis on kiirendada ühtekuuluvuspoliitika programmide rakendamist. Ühtekuuluvuspoliitika programmides kokku lepitud prioriteedid on jätkuvalt asjakohased. Tootlikkuse suurendamiseks on oluline toetada ettevõtete innovatsiooni- ja digitaliseerimissuutlikkust. Hoonete ja ettevõtete energiatõhususe meetmete toetamine on endiselt prioriteet. Sama oluline on tagada juurdepääs õigeaegsetele ja võrdsetele kvaliteetsetele tervishoiuteenustele ja -taristule ning sotsiaalteenustele, sealhulgas sotsiaaleluruumidele, ning aidata üle minna iseseisvale elule ja kogukonnapõhisele hooldusele. Jätkuvalt on prioriteediks töötute aktiveerimine, ümberõpe ja oskuste täiendamine ning alaesindatud rühmade tööturul osalemise suurendamine. Jätkata tuleks hariduse kvaliteedi ja kaasavuse parandamist koos täiskasvanute täiend- ja ümberõppega. Ühtekuuluvuspoliitika programmide vahehindamise raames väärivad erilist tähelepanu olemasolevad piirkondlikud erinevused ja piisava investeeringute taseme tagamine materiaalse puuduse (sealhulgas toidu- ja materiaalse abi) valdkonnas. Läti võiks tööstuse ümberkujundamise toetamiseks kasutada ka Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) 2024/795 ([21]) loodud Euroopa strateegiliste tehnoloogiate platvormi, keskendudes nutikatele energialahendustele ja taastuvenergiale (nt avamere tuulepargid), mis pakuvad huvi rahvusvahelistele investoritele, samuti teadmistemahukale biomajandusele ja biotehnoloogiale.

(23) Lisaks taaste- ja vastupidavuskava ning muude liidu vahendite raames käsitletud majanduslikele ja sotsiaalsetele probleemidele seisab Läti silmitsi veel mitme lahendamist vajava probleemiga, mis on seotud ettevõtluskeskkonna, tööjõu ja oskuste nappuse ning üleminekuga puhtale energiale ja rohemajandusele.

([20]) Euroopa Parlamendi ja nõukogu 24. juuni 2021. aasta määrus (EL) 2021/1060, millega kehtestatakse ühissätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfond+, Ühtekuuluvusfondi, Õiglase Ülemineku Fondi ja Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi kohta ning nende ja Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi, Sisejulgeolekufondi ning piirihalduse ja viisapoliitika rahastu suhtes kohaldatavad finantsreeglid (ELT L 231, 30.6.2021, lk 159, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2021/1060/oj).

([21]) Euroopa Parlamendi ja nõukogu 29. veebruari 2024. aasta määrus (EL) 2024/795, millega luuakse Euroopa strateegiliste tehnoloogiate platvorm (STEP) ja muudetakse direktiivi 2003/87/EÜ ning määrusi (EL) 2021/1058, (EL) 2021/1056, (EL) 2021/1057, (EL) nr 1303/2013, (EL) nr 223/2014, (EL) 2021/1060, (EL) 2021/523, (EL) 2021/695, (EL) 2021/697 ja (EL) 2021/241 (ELT L, 2024/795, 29.2.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2024/795/oj).

(24) 2022. aastal moodustasid ettevõtlusinvesteeringud Lätis 14,9 % SKPst, mis jääb veidi alla Eesti tasemele (16,5 % SKPst) ja on veidi suurem Leedu tasemest (13,1 % SKPst). Erasektori netoinvesteeringute tase on siiski jäänud liidu madalaimate sekka – viimase viie aasta jooksul 0,5 % (liidu keskmine on 3,5 %). Euroopa Investeerimispanga 2023. aasta investeerimisuuringu tulemused näitavad, et erainvesteeringuid mõjutavad suur ebakindlus, kvalifitseeritud töötajate vähesus ja suured energiakulud. 2023. aastal pidas ettevõtluse reguleerimist pikaajaliseks investeerimistakistuseks 77 % Läti ettevõtetest, mis on üks suurimaid protsente liidus. Lisaks on pangalaenude andmine olnud tagasihoidlik, mis takistab veelgi äriinvesteeringuid. Väikestel ja keskmise suurusega ettevõtjatel on eriti raske laenu saada. See on osaliselt tingitud nende suuremast krediidiriskist, aga ka suurtest laenukuludest, rangetest tagatisnõuetest ja bürokraatiast. Pangandussektor on kontsentreeritud, mis põhjustab pankade vahel nõrka konkurentsi, mis on üks kõrgeid intressimäärasid põhjustavatest teguritest. Jätkuvad jõupingutused pangandussektoris konkurentsi tihendamiseks, sealhulgas intressimäärade ja muude laenudega seotud kulude läbipaistvuse suurendamise kaudu, soodustaksid keskpikas perspektiivis laenuandmistegevust. Peale selle võivad avalikud laenu- ja tagatisskeemid strateegiliselt oluliste investeerimisvaldkondade jaoks, nagu rohepööre ja piirkondlik areng, suurendada tõhusat konkurentsi pangandusturul. Lisaks aitaks äriinvesteeringutele kaasa ka pangandusväliste rahastamisallikate kättesaadavuse suurendamine. Ettevõtluskeskkonna pikaajaline probleem on olnud varimajandus, mis takistab investeeringuid ja oskuste arendamist ning sellest tulenevalt pikaajalist konkurentsivõimet. Läti äriorganisatsioonide sõnul moonutab varimajandus konkurentsi ja ei motiveeri ettevõtjaid laienema. Lisaks on varimajanduse levik ja ettevõtete nõrk bilanss Läti pankade sõnul peamised takistused suurematele ärilaenudele.

(25) Tööjõu ja oskuste nappus on Lätis suurenemas. Koos demograafiliste probleemide ja tööealise elanikkonna vähenemisega seab see riigi konkurentsivõime keerulisse olukorda. 2023. aastal oli suurim tööjõupuudus teaduse, tehnoloogia, inseneeria ja matemaatika valdkonnas (MATI), mis on tootlikkuse kasvu seisukohast väga olulised, ning rohe- ja digipöördega seotud valdkondades. 2030. aastaks on oodata kõige suuremat tööjõupuudust inseneriteadustes, tootmises ja ehituses, teaduses, matemaatikas ja infotehnoloogias. Lisaks on Lätis jätkuvalt suur tööjõupuudus tervishoius ja sotsiaalhoolekandes. 91 % Läti ettevõtetest (liidu keskmine oli 81 %) mainis oskustööjõu puudumist kui investeerimistakistust. Üks peamisi takistusi Läti teadus- ja innovatsioonisuutlikkuse tugevdamisel, eriti erasektoris, on tehnoloogia, inseneriteaduste ja teaduse valdkonna lõpetanute väike osakaal ning sellest tulenev teadlaste puudus nendes valdkondades. Tööturu muutuvate vajadustega kooskõlastatud kvaliteetsetel haridus- ja koolitussüsteemidel, sihipärastel oskuste täiendamise ja ümberõppemeetmetel ja parematel töötingimustel on keskne tähtsus tööjõu- ja oskuste nappuse vähendamisel, riigi konkurentsivõime suurendamisel ning digi- ja rohepöörde hoogustamisel. Kuigi hiljutised reformid on muutnud kutsehariduse ja -koolituse paindlikumaks ja atraktiivsemaks, on vaja teha veel jõupingutusi koolituste pakkumise ajakohastamiseks ja parandamiseks. Kasutamata tööjõuressursi rakendamiseks peavad koolitusmeetmed olema kättesaadavad, sealhulgas madala kvalifikatsiooniga töötajate jaoks ja kõikides piirkondades.

(26) Lätis on taastuvatest energiaallikatest toodetud energia osakaal liidu üks suurimaid. Seda peamiselt tänu elektritootmisele hüdroelektrijaamades ja biomassi laialdasele kasutamisele, eelkõige küttesektoris. Riigi taastuvate energiaallikate jaotust on võimalik veelgi mitmekesistada. 2022. ja 2023. aastal suurenes Läti päikese- ja tuuleenergia ülesseatud võimsus, kuid see on endiselt märkimisväärselt väiksem kui Eestis ja Leedus. Taastuvate energiaallikate osakaalu suurendamiseks energia lõpptarbimises tasuks Lätil võtta kasutusele eelkõige tuule- ja päikeseenergia ning suurendada nendest allikatest tootmist. Hoolimata riikliku taaste- ja vastupidavuskava raames kavandatud piiratud meetmetest on vaja teha täiendavaid jõupingutusi, et kõrvaldada tuule- ja päikeseenergia tootmisrajatiste ehitamiseks või paigaldamiseks lubade andmise tõkked. Lisaks võiks Läti võtta täiendavaid meetmeid, et edendada nõudluse paindlikkust, näiteks lõpptarbijapoolne energia salvestamine ning osalemine hajaenergia ressurssides ja tasakaalustamis- ja paindlikkusteenustes. Samuti võiks ta selgelt määratleda teatavate energiaturu osaliste, näiteks väikesemahulise nõudlusega tegelevate energiavahendajate rollid. Muu hulgas ületavad taastuvenergia tootmise rajatiste võrguühenduslubade taotlused märkimisväärselt elektrivõrgu pakutavat koguvõimsust, mistõttu on uute lubade väljastamine alates 2023. aasta juulist peatatud. See näitab, et oleks vaja võtta täiendavaid regulatiivseid meetmeid.

(27) Läti edusamme ringmajanduse poole tuleks kiirendada, et saavutada liidu ringmajanduse eesmärgid. Kestliku majanduskasvu näitajad on alla liidu keskmise ja riigi materjalikasutuse jalajälg kasvab. Läti on ökoinnovatsiooni valdkonnas keskmiselt edukas ning ta võiks kiirendada ringmajanduse ärimudelite rakendamist ja suurendada

ökoinnovatsiooni tehtavaid investeeringuid, et suurendada ressursitõhusust ja konkurentsivõimet. Läti on teinud edusamme oma jäätmekäitlussüsteemis, kuid prügilatesse ladestatakse siiski üle poole olmejäätmetest.

(28) Pidades silmas euroala liikmesriikide majanduste tihedat seotust ning nende ühist panust majandus- ja rahaliidu toimimisse, soovitas nõukogu 2024. aastal euroala liikmesriikidel võtta meetmeid, sealhulgas oma taaste- ja vastupidavuskavade kaudu, et rakendada 2024. aasta euroala soovitust. Läti puhul aitavad soovitused 1, 2, 3 ja 4 rakendada esimest, teist, kolmandat ja neljandat 2024. aasta euroala käsitlevat soovitust,

SOOVITAB Lätil võtta 2024. ja 2025. aastal järgmisi meetmeid.

1. Esitada õigel ajal keskpika perioodi eelarve- ja struktuurikava. Piirata kooskõlas reformitud stabiilsuse ja kasvu pakti nõuetega netokulude ([22]) kasvu 2025. aastal määrani, mis on kooskõlas muu hulgas valitsemissektori eelarve puudujäägi hoidmisega allapoole aluslepingus sätestatud kontrollväärtust 3 % SKPst ja valitsemissektori võla hoidmisega mõistlikul tasemel keskpikas perspektiivis. Laiendada maksubaasi, sealhulgas kapitali ja vara puhul, ning suurendada tervishoiu- ja sotsiaalkaitsesüsteemide piisavust.

2. Jätkata taaste- ja vastupidavuskava, sealhulgas REPowerEU peatüki kiiret ja tulemuslikku rakendamist, tagades reformide ja investeeringute lõpuleviimise 2026. aasta augustiks. Kiirendada ühtekuuluvuspoliitika programmide rakendamist. Jätkata kõnealuste programmide vahehindamise raames keskendumist kokkulepitud prioriteetidele, võttes meetmeid piirkondade vaheliste püsivate erinevuste ja ebavõrdsuste vähendamiseks, kaaludes samal ajal võimalusi, mida pakub Euroopa strateegiliste tehnoloogiate platvormi algatus konkurentsivõime parandamiseks.

3. Parandada ettevõtluskeskkonda, vähendades ettevõtete haldus- ja regulatiivset koormust ning parandades väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate juurdepääsu rahastamisele, sealhulgas avaliku sektori laenu- ja tagatisskeemide kaudu, mille eesmärk on hõlbustada strateegilise tähtsusega investeeringuid ja suurendada konkurentsi finantsturgudel. Vähendada tööjõu ja oskuste nappust, eelkõige teaduse, tehnoloogia, inseneeria ja matemaatika (MATI) valdkonnas ning muudes rohe- ja digipöördeks vajalikel erialadel, samuti sotsiaal- ja tervishoiusektoris, sealhulgas sihipärase täiendus- ja ümberõppe ning paremate töötingimuste kaudu.

4. Kiirendada tuule- ja päikeseenergia kasutuselevõttu, parandades loamenetlusi ja edendades nõudluse paindlikkust. Edendada üleminekut ringmajandusele ökoinnovatsiooni ja ressursside säästva majandamise kaudu.

Luxembourg, 21. oktoober 2024

Nõukogu nimel

eesistuja

NAGY I.

([22]) Vastavalt määruse (EL) 2024/1263 artikli 2 punktile 2 on netokulud valitsemissektori kulud, millest on maha arvatud intressikulud, kaalutlusõigusel põhinevad tulumeetmed, liidu programmidega seotud kulud, mis kaetakse täielikult liidu vahenditest saadava tuluga, riikide kulud liidu rahastatavate programmide kaasrahastamiseks, töötuskindlustushüvitiste kulude tsüklilised elemendid ning ühekordsed ja muud ajutised meetmed.